ЗАСТОСУВАННЯ ПРАВОВОЇ ГЕРМЕНЕВТИКИ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ СУДОВОГО УГЛЯДУ

Попов Денис Ігорович,
аспірант Львівського державного університету внутрішніх справ

Удосконалення методології дослідження права визначається як потребами сучасної юридичної практики, так і появою нових інтелектуальних досягнень у формі залучення новітніх технологій досліджень. Однією із сучасних дисциплін, що проходить процес юридизації та активного включення до методології правознавства виступає герменевтика.

У правовій герменевтиці, як в науці про тлумачення і застосування норм права, первинною виступає категорія праворозуміння. Це поняття означає не просто пізнання права, а процес, завдяки якому відбувається становлення конкретно-історичного права. Юридична герменевтика не стільки спирається на власне юридичні норми, скільки на правовідносини, правові рішення, правову поведінку, тобто на праворозуміння в цілому.

Слід відмітити особливий вплив правової герменевтики на здійснення правосуддя, коли суд безпосередньо наділений повноваженнями на тлумачення та застосування правових норм, а отже - пізнання права у всіх його проявах. По-перше, у судовому процесі фактично спостерігається зіткнення, конфлікт різних інтерпретацій одного і того ж законодавчого положення, оцінки одних і тих же доказів, кваліфікацій одного і того ж юридичного факту, що підтверджує тезу про багатозначність будь-якого тексту. Проте сторони використовують один текст закону, кожна користуючись своїм праворозумінням та своїм інтересом. Тому на практиці складається ситуація,

коли інтерпретація закону, його розуміння стають не менш важливими ніж сам закон. По-друге, вплив правової герменевтики на здійснення судочинства зумовлює розширення **ролі судді у правотлумачній та правозастосовчій діяльності, яка не може зводитись до формального переписування закону не розмірковуючи про його значення, а полягає у визнананні природного права безпосереднім регулятором суспільних відносин.**

Наведені положення знайшли своє відображення не лише в доктрині права, а й отримали юридичне закріплення на загальнодержавному рівні. Так, рішенням Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) від 02 листопада 2004 року №15-рп/2004 закріплено, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. Всі ці елементи права об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї права, яка значною мірою дістала відображення в Конституції України.

Вказані твердження дають можливість протиставлення нормативним приписам і таких соціальних регуляторів, як норми моралі, традиції, звичаї тощо. Причому, в разі колізії нормативних актів і цих регуляторів пріоритет надається останнім, оскільки такі акти можуть бути несправедливими, у тому числі обмежувати свободу та рівність особи. Соціальні регулятори здатні відмежувати суд від сліпого, механічного застосуванням законодавчих положень, а застосовувати виключно раціональне та справедливе право побудоване на ідеї природного права.

Отже, суддя при здійсненні правосуддя проводить тлумачення права, яке стає елементом державно-владної діяльності, що визначає обов'язкові юридичні наслідки при вирішенні юридичної справи, та його застосування в межах наданих судді повноважень, що стало наслідком впливу правової герменевтики, як науки про тлумачення та застосування права.

Особливого значення за вказаних умов набуває судовий угляд, який у тлумаченні і застосуванні права залишається чи не єдиним важелем праворозуміння та правосприйняття у суспільстві. Це зумовлено тим, що в основу судового угляду закладено інтелектуально-вольову, владну діяльність щодо обрання найбільш оптимального варіанту вирішення правового питання у межах, встановлених правом та у відповідності до власної правосвідомості.

Слід зазначити, що судовий угляд базується на основоположних уявленнях про право, яке тлумачиться не тільки як диференційоване зібрання правових положень, правил поведінки, закріплених силою державного примусу, а розкривається у вигляді невід'ємних, природних прав людини, які покликані гармонізувати позитивне право, зробити його досконалішим.

Особливістю природного права є те, що воно, з одного боку, випливає з самої сутності людини, виникає і формується в результаті діяльності, спрямованої на впорядкування суспільних відносин, гармонізації між біологічними актами, соціальними вчинками та духовними діяннями людини. З іншого боку, природне право визначає ті умови і способи життєдіяльності, які об'єктивно необхідні для нормального існування людини, функціонування суспільства і держави. Тобто людина формує у своїй свідомості природне право як ідеальну модель і в той же час прагне відповідати цій моделі. Тому такий взаємозв'язок та взаємовплив можна вважати вирішальною та визначальною умовою прогресивного розвитку суспільства в цілому, конкретної людини і природного права як ефективного регулятора суспільних відносин.

Стержнем, серцевиною природного права є права людини, що є формою виразу суспільної волі, яка спрямована на врегулювання відносин між людьми. Підґрунтям таких прав є домінуюча у даному суспільстві мораль, звичаї, традиції. Тому бачиться за можливе розглядати природне право як сукупність природних прав і обов'язків, які формуються на основі домінуючих у суспільстві моральних принципів, цінностей, звичаїв, традицій та витікають з притаманної людини гідності.

Природне право, як критерій постановлення правосудного рішення, стає сферою до якої все часті звертаються судді у своїй діяльності. Визначаючи підстави судового угляду у вигляді відносної визначеності змісту правових норм, прогалин в законі чи праві та колізії правових приписів, ***крім застосування вже вкорінених у систему судочинства випадків застосування аналогії закону чи аналогії права, тобто вирішення справи на основі правової норми, котра регламентує найбільш подібні суспільні відносини, або на основі принципів відповідної галузі права чи права в цілому, тлумачення оціночних понять, що містяться в правовій нормі, та з»ясування в процесі правозастосування їх змісту,*** суддя завжди може звернутись до норм моралі, правових звичаїв, природних принципів права для пошуку істини та розв'язання виниклої суперечності. ***При цьому природному праву відводиться місце детермінанту, який впливає на суддю для вибору серед можливих варіантів застосування правової норми саме тої, яка буде найбільш справедливою в даному випадку.*** Суддя застосовує правовий акт з огляду на моральні критерії та відповідність принципу справедливості, адже природне право надає можливість для вирішення всіх без винятку ситуацій, що виникають в реальному житті.

Такі теоретичні міркування знайшли своє відображення й у вище згаданому рішенні Конституційного Суду, де вказано, що в Україні визнається і діє принцип верховенства права. Верховенство права розглядається як панування права в суспільстві, та як зазначено далі у рішенні, вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо.

Науковий керівник - *Грищук О.В., доктор юридичних наук, доцент кафедри теорії та філософії права ЛНУ ім. Івана Франка*